

NEZAHAT GÜNDOĞAN - KAZIM GÜNDOĞAN
Dersim'in Kayıp Kızları

NEZAHAT GÜNDOĞAN 1968 yılında Erzincan'da doğdu. Lise eğitimine kadar İstanbul'da okudu. 1987 yılında Trakya Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nü kazandı. Politik düşüncelerinden dolayı eğitimine ara vermek ve 6,5 yılını hapisshanede geçirmek zorunda kaldı. 2001 yılında hapisshaneden çıktı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TIHV) organize ettiği sinema kursuna katıldı, yarım kalan mimarlık eğitimini tamamladı. İlk olarak doğa ve barajları konu alan *Munzur Akmazsa* belgesel filmini çekti. 2010 yılında da, araştırması ve yapımı üç yıl bular *İki Tutam Saç - Dersim'in Kayıp Kızları* belgesel filmini tamamladı. Halen, "Dersim'in Kayıp Kızları" projesi kapsamında belgesel film çalışmasını sürdürmekte ve mimarlık yapmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

KAZIM GÜNDOĞAN 1963 yılında Dersim (Tunceli), Ovacık'ta doğdu. 1980 askeri darbesiyle birlikte Dersim'den ayrılarak İstanbul'a yerleşti. Politik düşünceleri nedeniyle toplam on yıl değişik hapisshanelerde tutuldu. 2002 yılında serbest bırakıldı. Çeşitli gazete ve dergilerde değişik isimlerle makale ve araştırma yazıları yazdı. *Munzur Akmazsa*, *İki Tutam Saç - Dersim'in Kayıp Kızları* belgesel filmlerinin araştırmacılığını ve yapımcılığını üstlendi. Araştırmacı ve yapımcı olarak halen tarihsel ve toplumsal konulara dair çalışmalar yapmakta. Evli ve bir çocuk babasıdır.

İletişim Yayınları 1806 • Bugünün Kitapları 142

ISBN-13: 978-975-05-1104-2

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnu Abbas

DÜZELTİ Cem Tüzün

BASKI ve *CLT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NEZAHAT GÜNDOĞAN
KAZIM GÜNDOĞAN

Dersim'in Kayıp Kızları

“Tertele Çenequ”
(Kızlar Kırımı)

“Masum insanları öldürmenin utancını
kapatacak büyüklükte
bir bayrak yoktur...”

HOWARD ZINN

İÇİNDEKİLER

<i>Teşekkür...</i>	11
<i>Önsöz</i>	13
DERSİM'İN KAYIP KIZLARI: TEDİB VE TENKİL HAREKÂTI VE “MEDENİLEŞTİRME” SÖYLEMİ	23

“Tertele Çenequ” Kızlar Kırımı

1 “Ben sanki denizin içindeydim, her şeyimi unuttum...”	47
2 Topraktım dayandım, taş olsaydım çatlardım...	54
3 “Bu bir imha hareketiydi, katliamdı...”	93
4 İki tutam saç...	127
5 “Hangi subay götürmüş?”	144
6 “Benim anam biraz karaydı, bu değildir”	159
7 “Uyandım üstümde cesetler...”	204
8 O yaradan tanırız...	208
9 Analar çocuklarını taşımaktan yorgun...	214

10	Kayboldu gitti.....	223
11	Bir araya gelemeyen dört kardeş.....	227
12	“Beni aldıklarında, belki de 10-11 yaşlarında vardım”.....	237
13	“Artık subay mı almış, memur mu, bilemiyorum.”.....	251
14	Kapatılmış defter.....	256
15	Yıllarca aradık.....	259
16	“Kız yok!...”.....	263
17	Bir gün bulunur mu acaba?.....	267
18	“Sırrı Yüzbaşı tarafından götürüldüğünü öğrendik”.....	272
19	“Soramadık... arayamadık...”.....	275
20	O günden bu yana hiçbir haber alınamıyor.....	277
21	“Bu kaybolan, babamın teyzesinin kızı...”.....	279
22	Kumru.....	282
23	“Görüşmek istemiyor”.....	285
24	“Sen gavursun, kılıç zoruyla yapıyorsun”.....	287
25	“Beni ona vermeyin”.....	292
26	“Ver kızını... kurtulsun”.....	299
27	Dersim evlatlığı.....	312
28	“Yaşadıklarıyla ilgili bize herhangi bir şey anlatmıyor...”.....	320
29	“Annem diyor ‘ben öksüzüm’...”.....	324
30	“Bir kardaşımı eskerler götürdü, biri de bilmem onu öldürdüler mi ne yaptılar”.....	333
31	“Yine iyi dayandım bugüne geldim”.....	347
32	Kürt kızı.....	360
33	Onu sağ bırakmışlar.....	369
34	Bir gün köye bir mektup geldi.....	372
35	Kocasını, ailesini yakan adam.....	375
36	“Sonra bir daha haber alamıyor”.....	377
37	“Belki biri de bizim ablamızdır”.....	382

38	Akrabalarını aramamış.....	386
39	Köklerinin peşinde.....	387
40	“Bir de kız kardeş vardı, onu asker götürdü...”.....	391
41	Gule'nin kızları.....	397
42	“Sadece adı değişse iyi...”.....	404
43	“Serçe”.....	407
44	“Onun bunun yanında büyüdük”.....	422
45	Birisi bulunan, iki kayıp abla.....	432
46	“Benim annem babam yok, başından biliyordum”.....	436
47	Ölene kadar köyünü sayıkladı.....	449
48	“38'de kaybolmuş, adı Türkan'mış”.....	456
49	“Ben neyim, nerden geldim?”.....	458
50	Ne güldü, ne konuştu.....	474
51	“İçinizde Ermeni varsa onlar gelsinler”.....	479
52	“Teslim edeceğim, o zaman öldürmezler”.....	483
53	“Yüzbaşı insanları öldürdü, o kızı da aldı götürdü...”.....	489
54	Akraba olma ihtimalinin sevinci.....	493
55	Kökleriyle buluşmanın iç huzuru.....	499
56	Kayıp Ermeniler.....	519
57	“Çok aradım kimseyi bulamadım”.....	545
58	Celal Bayar'ın evinde.....	554
59	“Nerde arayam, nerde bulam, mümkün değildir...”.....	557
	KISA ANLATILAR.....	563
	ERKEK ÇOCUKLAR.....	593
	Belgeler ve Fotoğraflar.....	599

Teşekkür...

Sessiz çığlığına son vererek konuşmaya başlayan ve Dersim davasının dünyaya anlatılmasının önünü açan Dersim'in kayıp kızlarına...

Transkript yapan;

Ercan Gr, Tahir Bozkurt, Nadime Kültepe, zcan Yıldız, Nurcan Bařtuđ, Cem Argun, Esengül Güneş, zkan Batık, Yüksel Narin, Emrah Gündođdu, Sevinç Narin, Erhan Toprak, Fulya Koç, Murat Bakmaz, Beyza Ender, zlem zdemir, Nurcan akarlı, Handan Kantar, Hakan Sandal, Eylem Ateř, Kader tn, Ayten Akçay, Ali Kandker, Nalan zdemir, Sitem Aslan, Murat Polat, Serpil Tanbay, Arzu Türk, Gürkan Gündoğan, Glnur Aslan, Hatice Urtekin, Ozan Batık, zlem Yıldırım, Fatoř Kam, Tarkan Yıldırım'a...

Araştırma sürecinde aradığımız kişileri bulmamızda, ulaşmamızda katkısı olan, görüş ve olanaklarıyla çalışmalarımızı kolaylaştıran;

Ferhunde zbay, Ali Rıza Aslan, şükrü Aslan, Ali Haydar Tava, Muzaffer Yallı, Ruhi elik, Murat Kaya, şahin iek, Burhan Gündoğan, Fethi Kıyaniek, İffet Diler, Fidan şahin, İsmail Yüceer, Hasan Aslan, Ahmet Kamberođlu, Yüksel Kaya, Figen şakacı, Ali Kırıkkaya, Halil Zengin, Haydar Koç, Ay-

şe Gül Altınay, Leyla Bayır, İhsan Bayır, Zuhal Konuklu Erdoğan, Meneş Kavrulmuş, Mehmet Ali Kankotan, Bektaş Sarıates, İbrahim Aktaş, Mustafa Yıldız, Hülya Uçar Güner, Yaşar Kaya, Elif Ergezen, Kahraman Yılmaz, Hüseyin Aygün, Halil Karaçalı, Nevin Yılmaz, Zeynel Esen, Şükran Yılmaz, Feryal Cengiz, Leyla Ayyıldız, Ali Naki Aydın, Çayan Demirel, Metin Kahraman, Yakup Sayın, Fatma Yıldız, Mahir Turan, Badegül Göç, Kenan Göç, Ali Gündoğan, Hüseyin Irmak, Halil Öz, Ayfer Güneşer, Namık Yüksel, Cemal Taş'a...

Ayrıca; aynı evi paylaştığımız, fedakârlığıyla çalışmalarımızı kolaylaştıran ablamız Nezaket Turan, yaşamımıza yeni bir anlam ve güzellik katarak bizi güçlendiren oğlumuz Arat Güneş'e...

Yürekten teşekkürler...

Önsöz

“Hafif acılar konuşabilir ama derin acılar dilsizdir.”

SENECA

Sovyet Devrimi'nin lideri Lenin, çıkaracakları gazetenin yazı kurulu toplantısında, yoldaşlarının “Ne yazacağız?” sorusunu şöyle yanıtlar: “Sadece gerçekleri yazacağız, çünkü gerçekler devrimcidir.”

Evet, biz de gerçeklerin devrimci dönüştürücülüğüne inanan insanlar olarak yola çıktık ve onların peşine düştük... Tarihsel ve toplumsal gerçeklerin üzerini örtmeye, onları inkar edip yasaklamaya çalışanların bazı koşullarda başarılı oldukları söylenebilir. Ancak sonsuza dek bunu başarmaları olanaklı değildir. Zira gerçekler, bir gün bir biçimde bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar ve tarihi kendi çıkarları için çarpıtarak yalan üzerine tezler inşa edenlerin saltanatını yıkar. İşte tarih, bu noktadan sonra yeniden yazılmaya başlar...

Cumhuriyet Devleti'nin resmî tarih tezi de gerçeklerin çarpıtılması üzerine inşa edilmiştir. Ne yazık ki, yalan ve çarpıtma üzerine kurulu tarih yazımı toplum için sorgulanamaz resmî ideoloji olarak benimsenmiştir. Genel olarak tarih, özel olarak Cumhuriyet dönemi ve Dersim tarihi, gerçeklerin çarpıtılması üzerinden inşa edilmiştir. Tüm bu yalanlar saltanatını görüp anladıkça, tarih yazımının resmî tarihçilere bırakılmayacak kadar yaşamsal bir öneme sahip olduğunu bir kez daha gördük.

Bizlerin, Cumhuriyet Devleti'nin kuruluş ideolojisi ve Dersim 1937-38 Katliamı'nda uygulanan politikalar üzerine yaptığımız araştırma, resmî tarih tezinin mantığını daha da iyi görmemizi sağladı. Bir kez daha öğrendik ki, bilinmeyeni bilinir, anlaşılmasını anlaşılır; yanlışın karşısında doğruyu, yalana rağmen gerçeği hâkim kılmanın en etkili ve doğru yolu araştırmaktır. Bunun için yollara düşerek kapsamlı bir alan çalışması yaptık...

Bu kitapta, Dersim halkına yönelik planlı bir katliamı, sürgünleri, sürgün sonrası suskunluğu ve tarihin karanlığında kanamakta olan toplumsal bir yarayı anlatmaya çalıştık; açıldıkça kanayan ve altından travma dolu yaşamların, kimsesizliğin, köksüzlüğün sessiz çılgınlığının duyulduğu bir yara... Yaşayanlar anlattı biz yazdık...

2005 yılından itibaren, Dersim Katliamı üzerine görüntülü “sözlü tarih” çalışması yapmaya başladığımızda, bu konu henüz dar bir çevrede biliniyor ve konuşuluyordu. Bizim de “isyan” olarak bildiğimiz tarihin bir parçasında yaşananlar bugünkü kadar net değildi. Resmî ideoloji, gerçekleri kara bir çarşaf gibi örtmüştü. Dolayısıyla 70 yıllık baskı ve yasaklar nedeniyle derin bir korku ve suskunluk egemendi. Tanıkların ve mağdurların çoğu konuşmak istemiyor ya da rahat konuşamıyorlardı. Onlara, “İsyan nasıl oldu, neler yaşadınız?” ya da “Neden isyan ettiniz?” yönlü sorular sorduğumuzda hemen herkesin sorumuza tepki göstermesi ve bazılarının, “Biz isyan etmedik, devlet geldi bizi kıldı,” söylemini dikkate değer görerek yeni sorular sormaya yöneldik.

Dersim Katliamı'nı yaşamış onlarca kişiyle yapılan görüşmelerimizin bir aşamasında, o süreçte Dersim'de yaşananların bir “isyan” olmadığı sonucuna vararak sarsıldık. Açık yüreklilikle söylemek gerekirse önce bocaladık. Yalnız, toplumsal tarihimiz değil, aynı zamanda kişisel geçmişimiz ve tarihimiz olan ve henüz tanıklarının yaşadığı bu süreci neden ve nasıl yıllarca “isyan” olarak tanımlamıştık? Bu ülkenin aydınları, sanatçıları, solcuları ve sosyalistlerinin önemli bir kısmını resmî ideoloji ve resmî tarih tezinin etkisinde bırakan neydi? Böylece, bu araştırma sürecinde, düşünüş tarzımız ve bilgi referanslarımızla yeniden yüzleşmeye, resmî tarih yazımıyla yeniden hesaplaşmaya yöneldik.

Alan çalışmasına paralel olarak Cumhuriyet Devleti'nin kuruluş ideolojisini ve politikalarını yeniden inceledik. 1923 Lozan Anlaşması'yla sınırlarını (Misak-ı Milli) güvenceye alan burjuva devleti, iktidarının hangi ideolojik temeller üzerinde inşa edileceği ve kurtarılan vatan toprağı üzerinde hangi etnik unsurun egemen olacağı sorularına yanıt aranıyordu. Yanıt bulunmuştu... Bu yanıt, 1924 Anayasası'yla yasal çerçevesi, 1925 Şark Islahat Planı'yla siyasal ve toplumsal hedefleri belirlenerek bizzat Başbakan İnönü'nün ağzından şöyle formüle edilmişti; "Vatan toprağı üzerinde yaşayan herkesi Türk ve Türkçü yapacağız. Türk ve Türkçülüğü kabul etmeyenleri sistemli biçimde kesip atacağız." (İsmet İnönü, *Vakit* gazetesi, 27 Nisan 1925) Dili Türkçe, ırkı Türk ve dini İslam olarak belirlenen burjuva kapitalist devlet inşasının önündeki tüm engeller temizlenmeliydi. Tek dil, tek din ve tek millete dayalı bir ulus devlet inşasına karşı çıkanlar "sistemli biçimde kesilip atılmalı"ydı.

Ermenilere, Rumlara, Süryanilere, Kürtlere ve diğer etnik kimliklere, "Türk olacaksınız ya da kesip atacağız," diyen bir devlet anlayışının egemen olduğu bir yerde katliam yapmak için kimsenin isyan etmesine gerek yoktu. Aynı şekilde devletin dinini Sünni-İslam olarak belirlemiş bir zihniyetin, Sünni-İslam olmayanların akibetini kestirmek zor olmasa gerek...

Gerek 1924 Anayasası ve Şark Islahat Planı, gerekse de Dersim üzerine 1926 yılından itibaren düzenli olarak hazırlanan onlarca rapor aslında çok önemli veriler sunmaktadır. 1937-38 Katliam belgeleri, o vahşeti yaşamış tanıkların anlatımları akıl ve vicdan gözüyle incelendiğinde, Dersim Katliamı'nın neden yapıldığı çok açık bir biçimde görülebilir, anlaşılabilir.

Dersim, Cumhuriyet Devleti'nin kara kutusudur. Zira devletin tüm halkları Türkleştirme ve Sünni-İslamlaştırma politikasının, yaklaşık 20 yıl (1926-1947) boyunca Dersim'de son derece planlı biçimde uygulandığını araştırma sürecinde çok net olarak gördük. 1926 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Şark Islahat Planı, 1947, hatta yer yer 1950 yılına kadar merkezî olarak uygulanmaktadır. Bu kara kutu açılıp incelenirse, Cumhuriyet kadrolarının İttihat ve Terakki'den taşıdığı zihni-

yetin rafine edilmiş hali açığa çıkacak; Kürt, Kırmanç-Zaza, Ermeni, Kızılbaş-Alevi katliamlarının siyasal, ideolojik nedenleri açık ve net biçimde görülecektir. 74 yıl sonra, sınırlı da olsa açılan Dersim arşivleri bile bu kara kutuda neler gizlendiği hakkında yeterince fikir vermektedir.

Bir noktanın altın çizmekte yarar görüyoruz. Dersim sorunu, dolayısıyla Alevi sorunu salt Cumhuriyet dönemi sorunu değildir. Osmanlı'dan beri var olan ancak ulus devlet politikalarıyla etnik boyut da (Kürt, Kırmanç-Zaza, Ermeni) kazanan bir Alevi-Kızılbaş sorunudur.

İncelediğimizde gördük ki, tek tipleştirme (siyasal, ideolojik, etnik, inanç) politikası farklı ülkelerde farklı yöntemlerle aynı mantıkla uygulanmıştır. Rum kızı *Tamama*, Ermeni kızı Heranus (*Anneannem*), Nazi Almanyası'nda Yahudi *Emanet Çocuklar* (kitap), Avustralya'da Aborjin kızları (*Çit*), Arjantin'de işkenceciler tarafından pay edilen solcuların çocukları (*Ben Kimim*) hangi mantıkla alındıysa ve neler yaşadıysa Dersim'in kayıp kızları ve çocukları da köklerinden koparıldı ve benzer acılar yaşadılar...

* ✨ *

Dünyanın değişik coğrafyalarında olduğu gibi Dersim'de de insanlığa karşı büyük bir suç işlenmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) soykırım kriterleri ile Dersim Katliamı'nı karşılaştırdığımızda çarpıcı benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu benzerliğin bütünlüklü yorumunu okura ve yapılması gereken kapsamlı araştırmaya bırakarak bir kaç not düşmek anlamlı olacaktır.

BM sözleşmesi bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden biri soykırım suçunu oluşturur.

a) *Gruba mensup olanların öldürülmesi;*

Dersim'de, açıklanan resmî belgede 13.860 kişinin öldürüldüğü kabul edilmektedir. Gerçek rakamın bunun iki üç katı olabileceği tanık anlatımlarına dayanarak söylenebilir...

b) *Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;*

Dersim’de, tanıklar ve mağdurların anlatımlarıyla binlerce bedensel ve ruhsal yaralının öyküsü kayıt altına alınmıştır...

c) *Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracığı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;*

Dersim’de, evlerin yıkılıp yakılmasıyla yaşam alanlarının yok edilmesi, ekinlerin yakılarak üretim alanlarının tahrip edilmesi, hayvanlara “ganimet” olarak el konulması ve 14.610 kişinin “zorunlu iskan” adı altında Türk ve Sünni köylere serpiştirilerek sürgüne gönderilmesi politikası devletin belgeleri ve tanıkların anlatımıyla açığa çıkmıştır.

d) *Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;*

Dersim’de, aileleri parçalamak amacıyla eşleri ayırarak farklı bölgelere sürgüne gönderilmesi, hem yeni açığa çıkan belgeler hem de pek çok tanığın anlatımlarıyla orta yerdedir...

e) *Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek;*

Dersim’de, özellikle kız çocuklarının bir politika dâhilinde ailelerinden alınarak bir kısmının yatılı okullara götürülmesi ve diğer bir kısmının da rütbeli askerlere ve bürokratlara verilmesi, *İki Tutam Saç - Dersim’in Kayıp Kızları* belgesel filmi ve elinizdeki bu kitapta okuyacağınız onlarca öyküyle açığa çıkmış ve belgelenmiştir...

Dersim Katliamı’yla BM’nin insanlığa karşı işlenmiş suçlar kriterlerinin örtüşmesi ve somut karşılığının belgelerle, tanıklarla ispatlanabilir bir gerçeklik olması yeni bir tartışma sürecinin önünü açacaktır. Çeşitli disiplinlerde bilim insanlarının ve uzmanların yapacağı yeni araştırmalar bu gerçeğin daha kapsamlı biçimde açığa çıkması ve anlaşılmasını sağlayacaktır.

* * *

Dersim’de kız çocukların devlet tarafından alınması sadece 1937-38 Katliam süreciyle sınırlı bir politika değildir.

1926'dan 1950 yılına kadar sistemli olarak, ama biçim değiştirerek uygulanmaktadır. 1926 yılında, Qocan (Koç Uşağı) aşiretine yönelik askerî harekâta, 83 kadın ve kızın alınarak Kayseri'ye götürüldüğü ve orada dağıldığı haberi bir Amerikan gazetesinde yer almaktadır. (Ekler gazete) Bu bilgiyi doğrulayan araştırma son dönemde açılan arşivlerde de yer almaktadır. Sosyolog-yazar Müfid Yüksel'in çevirdiği Dersim belgelerine göre, Dersim'e hareket emri 1926 yılından itibaren başladı. ("Dersim Katliamı'nı 1926 yılında başlatmışlar!" Mayıs, 2012 <http://www.haber10.com/haber/277550/>). Keza, Dersimlilerin bazı bölgelerde "tertele çenequ" (kızlar kırımı) dediği ve kızların askerler tarafından köylerden zorla toplanarak Elazığ Kız Enstitüsü'ne götürülmeleri 1950'li yıllara kadar devam eder. Okulun müdiresi Sıdika Avar'ın "Dağ Çiçeklerim," dediği kızlara ve okula ilişkin anıları, aynı isimli kitapta yayınlanmıştır.

* ✨ *

Tanıklar ve mağdurlara, "Kadınlara ne yapıldı, çocuklara ne oldu?" sorusunu sorarak katliamın hangi mantıkla yapıldığını daha iyi anlayabileceğimizi düşündük. Herhangi bir çatışma, savaş ya da zulüm sürecinde kadınlara, özellikle çocuklara yönelik uygulanan özel bir politika, olayın niteliğini tanımlamak için önemli bir kriterdir.

Bu soruya ilk başlarda net yanıtlar alamadık. Konuşan tanıkların çoğu "Onca insan katledilmişken, insanlar kendi evlatlarını öldürmek zorunda kalmışken çocukları kim düşünür?" ekseninde baktığı için sorularımızı yadırgadı. Konunun üzerinde ısrarla durmamız sonrası, "Bizim bir akrabamızı, falancanın kızını, şu adamın ablasını askerler götürmüştü, yıllar sonra gelip buldular. Falan adam ablasını arıyor," gibi bilgiler çoğalmaya başladı. Yaptığımız bütün röportajlarda köklerinden koparılan çocuklar üzerine yoğunlaştık. Bu sorulara aldığımız yanıtlardan hareketle, askerler tarafından götürülen "kayıp kızlar"ın izini sürdürdük. Önce akrabalarına ulaşmak ve onlardan kayıpları hakkında bilgiler toplamak, sonra bulunmuş ise görüşmek, bu-

lunmamış ise aramak gerekti. Günlerce, aylarca ve bazen yıllarca aradıklarımız oldu. Bulamadıklarımızın acıklı öykülerini yakınlarından dinledik. Bulduklarımızdan görüşmek istemeyenler, görüşüp de çekim yaptırmak istemeyenler, çocukları ya da torunları tarafından görüşmelerimiz engellenenler oldu... İçlerinde tarikatlara dahil olanlar olduğu gibi, çocukları milliyetçi partilere üye olanlar da vardı... Ancak büyük bir kısmı aidiyet sorununu yaşayan bu insanların ortak çığılığı, kimsesiz, köksüz, kimliksiz ve yalnız olmaktı. Değişleri hep aynıydı: “Kimiz, kimsemiz olsaydı gelir bulurdu; demek ki biz kimsesiz, ne yapabiliriz ki?”

Hemen hepsinin ön plana çıkan ortak yanları susmak ve kendi gerçekliğini gizlemektir. Çocuklarından, eşlerinden bile yıllarca gizlemek... Bu insanların eski kimliklerini unutmak ve yeni kimliklerine adapte olmak için verdikleri dramatik ve yaşamsal çabayı dinlemek kolay olmadı. Alındığında 5-6 yaşlarında olan, şimdi ise 80’li yıllarını yaşayan Emoş Gülver’in geçmişini hatırlamasındaki durum çok sarsıcıydı: “Çocukluğundan hatırladığım tek şey, abimin kan kokusudur.” 74 yıl boyunca “kan kokusu” hatırlamanın ne tür travmalara neden olduğu sorusu konunun uzmanlarınca yanıtlanabilir mi, bilemiyoruz. Ailesini öldüren subay tarafından alınan Besime’ye, subayı nasıl bu kadar sevebildiğini sorduğumuzda tepkiyle “Öyle demeyin, o olmasaydı ben yaşayabilir miydim?” yanıtı veriyordu. Bu ve benzeri yanıtlar, sadece yaşama güdüsüyle hareket eden travmalı birey ve toplumlar hakkında çok şey öğrenmemizi sağladı.

Dersim’in Kayıp Kızları araştırması, 2007’den itibaren şekillendi. O günden bu güne yüzlerce isim belirledik ve yüzlerce öykü dinledik. Tunceli Üniversitesi, 1. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu’na sunduğumuz bildiride bunların bir kısmına yer vermiştik. Ancak her geçen gün sayı çoğaldı ve bunların hepsine bir kitapta yer vermek olanaklı olmaktan çıktı. Öyküleri sadeleştirdik, sayıyı sınırladık. Bir kısmını ise henüz düzenleyemedik. Çoğunlukla bir kişinin öyküsünü yakınlarının anlatımlarıyla desteklemeyi uygun gördük. Bulunanla-

rın yakınlarının duygu ve düşüncelerini önemsedik. Bulunamayanların öykülerini onları arayanlardan dinledik.

Dersim'den getirildiğini bilen, ancak ailesi ve kökleri hakkında hiçbir şey hatırlamayan “kayıp kızlar”ın bazılarıyla ailelerini, köklerini aramaya çıktık. Bulduklarımız, buluşturduğlarımız oldu, hala aradıklarımız da var... Sadece konuyu araştırmadık, deyim yerindeyse bir “kayıp kızları bulma bürosu” gibi çalıştık. Devamla, insani ve demokratik haklarını arayabilmeleri için hukuksal yardım ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde demokratik ve yasal haklarını aramaları için organizasyonlar yaptık. Bazen kayıp yakını olduk, ailelerinin bulunmasında ön ayak olduk. Bazen araştırmacı-gazetecilik yaparak karanlıktaki kalmış konuları ve olayları gün yüzüne çıkarmaya çalıştık... Devletin ideolojik aygıtlarının yok etmek istediği bireysel ve toplumsal hafızanın yeniden diriltilmesi ve toplumsal aydınlanmaya katkı sunmayı amaçlayan bu araştırma ve belgeleme süreci devam etmektedir...

Bu kitapta, gerek katliam döneminde, gerekse de sonraki yıllarda devletin önemli kademelerinde görev yapan kişiler tarafından alınan Dersim kızlarının öykülerini de öğreneceksiniz. Örneğin, dönemin başbakanı Celal Bayar, yine dönemin generallerinden, sonraki yılların Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay gibi kişilerin evlerindeki Dersim kızlarının ve Kenan Evren gibi kişilerin eşlerinin, yakınlarının öykülerini okuyacaksınız.

Sayıları çok olmamakla birlikte, annesi babası öldürülen ve sağ kalan erkek çocukların akıbetine dair birkaç örneğe yer vermeseydik çalışma eksik kalırdı. Bu, erkek ve kız çocukları için uygulanan farklı politikanın daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

Ve diyoruz ki;

Kanamakta olan tarihsel ve toplumsal yaralar tedavi edilmeden sağlıklı bir toplumda yaşamak ve geleceği inşa etmek olanaklı değildir. Yaralı toplum ve bireyler için empati yapmak, yüzleşmek ve insanlığa karşı işlenmiş suçlarla hesaplaşmak insan aklı ve vicdanının bir gereğidir.

Bir an hep birlikte köklerimize doğru bir yolculuğa çıkalım! Annemiz, anneannemiz, babaannemiz bir yerlerden koparılarak getirilmiş olabilirler. Bununla yüzleşmekten korkmayalım... Utanmayalım... Utanılacak bir şey varsa o asla bizim utancımız değildir...

NEZAHAT GÜNDOĞAN - KAZIM GÜNDOĞAN

Dersim, Temmuz 2012